

О. С. Рабчун
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
м. Київ

**РОДОВА КНИГОЗБІРНЯ
УРБАНОВСЬКИХ-СТАЖИНСЬКИХ:
ПЕРСПЕКТИВА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Історико-книгознавче вивчення родових бібліотечних колекцій та книжкових зібрань, сформованих на території України, в контексті відновлення досліджень національної культури є необхідним та актуальним. Донедавна, на жаль, цьому аспекту книгознавчої науки приділялася незначна увага. Наприкінці XIX – на початку XX ст. окремі дослідження книжкових зібрань родових бібліотек здійснювали М.І. Петров [8] та Н.Л. Ернст [12]. Потім, упродовж досить тривалого часу, студії над книжковими колекціями, що зберігалися серед загального масиву літератури, вважалися неактуальними, і лише в 90-х роках минулого століття ретроспективні фонди отримали якісно новий статус самостійного об'єкта археографічного та книгознавчого вивчення. Настав час для розуміння того, що родові книгозбірні та комплексні бібліотеки наукових установ і навчальних закладів є цінною джерельною базою для вивчення не лише історії бібліофілства, а й для розгляду інших проблем, що стосуються історії книги, зокрема: книготорговельної та книговидавничої діяльності окремих осіб та видавництва, асортименту книжкових магазинів та аукціонів, міграції книг, формування цін на друковану та рукописну книгу, розгляд традицій та новаторських ідей у книговидавничій сфері тощо. В наукових розвідках С.О. Булатової [1], І.О. Римарович [10], П.В. Голобубського [2], польської дослідниці Х. Ласкажевської [20] висвітлюється історія формування колекцій, аналізується їх вплив на розвиток науки та освіти того дня, пропонується реконструкція їх складу й змісту. Проте переважна частина приватних бібліотек й досі залишається невивченою, тому розробка проблем походження, шляхів комплек-

тування, культурологічного аналізу їх фондів є перспективним напрямом українського книгознавства.

Серед приватних книжкових зібрань, що зберігаються в фондах НБУВ, на окрему увагу заслуговує родова книгозбірня Урбановських-Стажинських [9; 7; 15], яка разом з іншими подібними книжковими колекціями (родові зібрання Яблоновських, Мошинського, Мікошевських, Мнішків, Шодуарів, Хрептовичів, бібліотека останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського “Regia” та ін.) є окремим соціокультурним явищем, що репрезентує місце духовної культури Речі Посполитої на європейському тлі, відображає численні культурні та наукові зв'язки відомих особистостей.

Про книжкове зібрання Урбановських-Стажинських є згадки у польськомовних бібліографічних та книгознавчих довідниках [15;25], але об'єктом спеціального комплексного аналізу книгознавців та істориків ця книгозбірня досі не стала.

Найбільш вивченим є історико-біографічний аспект проблеми [14]. Важливі відомості про представників роду Урбановських-Стажинських отримуємо зі спогадів та статей відомого польського письменника, громадського діяча, науковця, редактора Ю.І. Крашевського, котрий відіграв значну роль у поповненні бібліотеки книгами – як власними, так і придбаними [9].

Бібліографічно-бібліологічний та книгознавчий напрями студій родового книжкового зібрання Урбановських-Стажинських репрезентовані у дослідженнях переважно оглядового характеру [19;23].

Для створення об'єктивного наукового опису зібрання Урбановських-Стажинських слід, у першу чергу, здійснити його якнайповнішу реконструкцію, тобто встановлення первісного складу фонду через укладання зведеного каталогу “Biblioteka Zahiniecka”, оскільки значна частина книг, згідно з правилами розподілу фондів у НБУВ, зберігається в різних підрозділах: відділах бібліотечних зібрань та історичних колекцій, стародруків та рідкісних видань, картографії, обмінно-резервного фонду, в основному книгосховищі та в Інституті рукопису. Маємо припущення, що книги з родової книгозбірні Урбановських-Стажинських можуть знаходитися і поза межами НБУВ (Київський музей російського мистецтва, наукова бібліотека ім. М. Максимовича КНУ ім. Т.Г. Шевченка). Але останню гіпотезу можна підтвердити або спростувати лише після того, як буде підготовлений зведений каталог книгозбірні. Такий каталог допоможе прояснити ситуацію щодо надходжень до бібліотеки

після 1905 р., зокрема, у той період, коли вона знаходилась у власності Браницьких, не кажучи вже про те, що його наявність спростить роботу бібліотекарів, читачів та окремих дослідників.

Зведений каталог “Biblioteka Zahiniecka” можна створити через співставлення рукописних каталогів книгозбірні 1870 [16] та 1905 [17] рр., що зберігаються в Інституті рукопису НБУВ, з наявними в фондах книгами. Крім того, така звірка допоможе виявити книги, втрачені з якихось причин, а також ті, що поповнили бібліотеку після створення останнього каталогу.

Як відзначають дослідники [15; 25; 11; 6], бібліотека Урбановських-Стажинських нараховувала близько 13 тис. од. зб. Нині окремим комплексом у НБУВ зберігається близько 5,5 тис. од. зб.

Вивчення бібліофільських уподобань Урбановських-Стажинських кінця XVIII – початку XX ст. та їхніх науково-культурних зацікавлень є також важливим моментом дослідження, адже світоглядні позиції власників, у переважній більшості, впливають на тематичне наповнення книгозбірні та вмотивовують її склад, дозволяють, до певної міри, визначити час та способи надходження книг до бібліотеки. Так, різноманітні джерела свідчать, що засновник книгозбірні А. Урбановський був закоханий у книги, особливо давні [18]. Гіпотетично можемо стверджувати, що переважна більшість стародруків, а також рукописи та карти потрапили до бібліотеки саме за часів, коли книгозбірня знаходилась в маєтку А. Урбановського, в Городку.

За А. Урбановського у бібліотеці переважала історична тематика, зокрема, книги, що стосувалися історії Польщі (твори Крашевського, Лелевеля та ін.), богословська література, художня література, а також періодичні видання („Dziennik Wilenski”, „Tygodnik Warszawski”, „Ateneum” та ін.).

У період, коли бібліотекою володів Б. Стажинський [13] (1861–1913), тематичний склад бібліотеки поповнюється книгами, що допомагають у господарстві (серія статей у “Dzenniku Wilenskim”) [9], збагачують знаннями з історії не лише Польщі, а й загалом Європи та Азії. На відміну від попереднього власника, у зібранні якого переважали видання польською, латинською та французькою мовами, за Б. Стажинського бібліотека поповнилася книгами, надрукованими англійською, німецькою та російською мовами (звичайно, польськомовні книги теж продовжували збагачувати книгозбірню). Нові придбання власника Загінецької книгозбірні

друкувалися в Польщі, Росії, інших європейських країнах, а купувалися, на нашу думку, зазвичай, в Німеччині, оскільки Стажинські мали там маєток і часто виїздили з Поділля за кордон [24].

Про поповнення книгозбірні в період від 1913 до 1921 р. (тоді книгозбірня перебувала у власності Браницьких) відомостей мало. Виходячи з того, що “наймолодші” книги датовані початком ХХ ст., можливо, бібліотека не поповнювалася принаймні сучасними виданнями. Досі залишається нез’ясованим той факт, чи злилася книгозбірня Стажинських з родинним зібранням Браницьких, чи вона знаходилася окремо. Можемо лише припустити, що книги “мігрували” з бібліотеки у бібліотеку, оскільки приналежність деяких книг до зібрання Урбановських-Стажинських ще треба або доводити, або спростовувати, бо окремі з них мають лише оправи, характерні для досліджуваної нами бібліотеки, інших же чинників, що дають можливість віднести книги саме до цієї книгозбірні, нами поки не виявлено.

Плідним аспектом вивчення будь-якої приватної книгозбірні є розгляд власницьких записів, маргіналій будь-якого характеру, печаток, штампів, книжкових оправ. Відомо, що родову книгозбірню Урбановських-Стажинських у 1913 р. було придбано Марією Браницькою для свого онука Кароля Радзівілла [9]. Книги відповідно перевезли до родинного маєтку Браницьких – у Білу Церкву. Про перебування книг із зібрання Урбановських-Стажинських у Білій Церкві свідчать штампи з написом “Бібліотека міжрайонного музею м. Біла Церква” на деяких примірниках з фондів НБУВ. Можемо припустити, що й певна частина книг, які належали раніше Браницьким, могла опинитися у складі „Biblioteki Zahinieckiej”.

Рід Стажинських належав до герба “Doliwa” [21; 5], який і був покладений в основу екслібриса книгозбірні [9; 22]. Крім екслібриса, що є головним доказом при визначенні приналежності книг до книгозбірні Урбановських-Стажинських, на окремих книгах зустрічаємо печатки з написом “Biblioteka Zahiniecka” та аналогічні тиснення на корінцях, а іноді й на оправі книг. Крім печатки-екслібриса, на незначній частині книг міститься інша печатка: дві латинські літери “B.S.” у колі (Bolesław Starzynski). Серед штампів, що поставлені на книги в період до 1921 р., є штампи бібліотеки міжрайонного музею м. Біла Церква, про що йшлося вище, та печатки й штампи Всенародної Бібліотеки України (нині – НБУВ).

Серед власницьких записів зустрічаємо помітки Б. Стажин-

ського. Приналежність цих записів саме йому засвідчується його підписом наприкінці поміток. У записах переважає французька мова, але зустрічається й польська.

У бібліотеці є книги з автографами Ю.І. Крашевського та Станіслава Стажинського (племінника Б. Стажинського).

Книгозбірня Урбановських-Стажинських містить 7 інкунабулів [3], 38 палеотипів [4] та кілька альдин [4]. Деякі з цих видань зберігаються в НБУВ у кількох примірниках, що, однак, ніяк не зменшує їх цінності: кожна з таких книг неповторна завдяки своїй оправі, поміткам, записам, що в ній збереглися, екслібрисам та іншим чинникам, на які звертають увагу фахівці-книгознавці.

На окреме дослідження заслуговують книги із Загінецької бібліотеки, видрукувані в Україні. За каталогом 1905 р. [17] можемо встановити й міста опублікування: Луцьк, Бердичів, Кам'янець-Подільський. Найбільша кількість видань (понад 160 назв XVII–XIX ст.) побачила світ у Львові – в друкарнях Губриновича і Шмідта, Оссолінських, Гольчевського, Маніцького та ін. Переважають книги видання XIX ст. (понад 120 назв). XVII ст. репрезентоване трьома виданнями (Dubowski Jan. O zwierchnosci w cerkwi Bozej. – Lwow, 1644; Potocki Mikolaj. Komplement ozdoby starozytnej. – Lwow, 1652; Glinka Franc. Zwieymi z przydatkiem mow. – Lwow, 1670). Решта назв (майже 30) книг припадає на XVIII ст.

Серед рідкісних книг із зібрання Урбановських-Стажинських, зокрема, такі: Jablonowski Jozef. Heraldyka. – Lwow, 1742; Lessyum Leonard. Nauka zdrowia. – Lwow, 1765; Kollataj Hügon. O Konstytucji 3 Maja 1791. – Lwow; Albertranda. Dzieje Krolewstwa Polskiego. – Lwow, 1846. – Т. 1–2; Mowa zalobna po smierci ks. Adama Czartoryjskiego. – Lwow, 1823; Mickiewicz Adam. Sonety. – Lwow, 1827; Zimorowicz B. Historia miasta Lwowa. – Lwow, 1835; Winsenty M. Kronika Polska. – Lwow, 1872; Wegierski Kajetan. Pisma wierszem i proza. – Lwow, 1882; Szajnocha Karol. Szkice historyczne. – Lwow, 1858. Т. 1–4; Stadnicki Kazimierz. Synowie Gedymina. – Lwow, 1881; Starzynski Stanislaw. Sprawa języka polskiego. – Lwow, 1884; два примірники книги Starzynski Boleslaw. Katalog 5 tomow zbroy... w dawnej Polsce. – Lwow, 1894.

З метою залучення інформації про історію, зміст та склад будь-якої приватної бібліотеки, а також для збереженості фонду укладається спеціальний паспорт на книжкове зібрання, де містяться відомості про власників бібліотеки, кількість одиниць зберігання, тематику книг, мови, якими вони надруковані, сучасне місцезна-

ходження. Така структурна схема з наукового погляду дає чітку та лаконічну інформацію про зареєстровану колекцію і водночас виконує охоронно-облікову функцію.

Не підлягає сумніву, що родова книгозбірня Урбановських-Стажинських – це цінне історико-культурне надбання, яке має увійти до Програми збереження бібліотечних та архівних фондів. Відповідно, на книги Загінецької бібліотеки повинні бути створені електронний опис, бібліографічні та наукові каталоги, виготовлені страхові копії, до яких матиме доступ широкий читацький загал.

1. *Булатова С.О.* Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських XVII – сер. XIX ст.: походження, доля та історико-книгознавча реконструкція : Дис. ... канд. іст. наук. – К., 1999. – 228 с. – Машинопис.

2. *Голубуцький П.В.* Бібліотека Хрептовичів: люди, події, книги // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2000. – Вип. 5. – С. 48–58.

3. *Зданевич Б.І.* Каталог інкунабул. – К., 1974. – 251 с.

4. *Каталог* палеотипів з фондів НБУВ НАНУ / Укладач М.А. Шамрай за уч. Б.В.Грановського та І.Б.Торбакова. – К., 1995. – 550 с.

5. *Лакиєр А.Б.* Русская геральдика. – М., 1990. – 432 с.

6. *Лісевич І.Т.* Історичні зошити. Духовно спрагли (духовне життя польської національної меншини на Наддніпрянській Україні в 1864–1917 рр.) – К., 1997. – 240 с.

7. *Нарбут А.Н.* Генеалогія України. Т. 1. – М., 1996. – С.120.

8. *Петров Н.* Библиотека барона Шодуара и вновь открытое древнее изображение свв. Бориса и Глеба и, может быть, св. Владимира // Киевская старина, 1888, № 8. – С. 33–39.

9. *Рабчин О.* Загінецька бібліотека Урбановських-Стажинських: до проблем реконструкції // Наукові праці НБУВ. – К., 2004. – Вип. 13. – С. 330–340.

10. *Римарович І.О.* Родові книгозбірні Правобережної України XVIII століття у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : Дис. ... канд. іст. наук. – К., 2001. – 361 с. – Машинопис.

11. *Труды* Подольского епархиального историко-статистического комитета. – 1901. – Вып. 9. – С. 519.

12. *Эрст Н.* Библиотека графов Хрептовичей (К передаче её Университету св. Владимира) // Русский библиофил. – 1914. – № 6. – С. 16–21.

13. *Boleslaw Starzynski* // Tygodnik ilustrowany. – 22–27.05, 1876. – Warszawa. – Т. 1. – С. 340–342.

14. *Chwalewik Edward.* Zbiory polskie archiwa, biblioteki, gabinety, galerie, muzea i inne zbiory pamiatek przeszlosci w Ojczyźnie i na obczyźnie. – Warszawa; Krakow, 1926–1927. – Т. 1. – С. 490, Т. 2 – С. 526.

15. *Encyklopedia* wiedzy o książce. – Wrocław etc., 1971. – 2873 s.

-
16. *Katalog* biblioteki Horodeckiej. 1870 r. – Інститут рукопису НБУВ. Ф. 1. Спр. 175. – 91 с.
17. *Katalog* biblioteki Zaginieckiej. 1905 r. – Інститут рукопису НБУВ. Ф. 1. Спр. 1066. – 238 с.
18. *Kraszewski J.-I.* Książka jubilejowa. – Warszawa, 1880. – S. 3
19. *Kraszewski J.-I.* Wspomnienia Polesia, Wołyńia i Litwy. T. 1 – Wilno, 1840.
20. *Laskarzewska H.* Biblioteka Stanisława Augusta // Historyczne księgozbiory Warszawskie. I Sesje Warszawianistyczne. Zeszyt 5. – Warszawa, 1995. – S. 7–17.
21. *Malachowski Piotr.* Zbiór nazwisk szlachty. T. 1–2. – Luck, 1790;
22. *Mieroszowski S.H.* Kilka słów o heraldyce polskiej. – Kraków, 1887. – 124 s.
23. *Reychman K.* Biblioteka Zahiniecka Starzyńskich i jej losy. Szpargaly, 1934. – S. 53–54.
24. *Słownik geograficzny.* T. 3. – Warszawa, 1882. – S. 151.
25. *Słownik pracowników książki polskiej.* – Warszawa; Łódź, 1972. – S. 851, 927–928.